

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ КРЕДИТНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Наведено визначення понять "ринок кредитного страхування" та "інфраструктура ринку кредитного страхування". Проаналізовано сутність та призначення суб'єктів інфраструктури ринку кредитного страхування в Україні.

Ключові слова: кредит, кредитні відносини, кредитні ризики, кредитне страхування, ринок кредитного страхування, інфраструктура ринку кредитного страхування.

Кредит є однією з найскладніших економічних категорій, характер об'єктивної необхідності якої обумовлений, з одного боку, станом і розвитком товарно-грошових відносин, з іншого – такою специфікою її прояву, як поворотний рух вартості. Категорія кредиту так чи інакше розглядається економічною наукою, як відносини про надання позики однією особою іншій, що засновані на довірі та передбачають повер-

нення наданої вартості у певний строк зі сплатою ціни за користування [1, с. 10]. Однак, незважаючи на певний рівень довіри, що складається між позичальником та кредитором, процес кредитування має певні ризики. Одним із методів мінімізації збитків, що виникли внаслідок реалізації ризиків при здійсненні кредитних операцій, є страхування.

Світова практика підтверджує, що в умовах економічного зростання все більшого розвитку набуває кредитне страхування. Ризик кредитної операції проявляється у непогашенні зобов'язань позичальника перед кредитором. У цих умовах страхування виступає специфічною формою захисту інтересів суб'єктів кредитних відносин.

Проблемам кредитного страхування присвячено багато досліджень, зокрема слід відзначити праці М. Клапківа [2], С. Осадця [3], О. Вовчак [4], Р. Пікус [5], С. Єрмасова, Н. Єрмасової [6], Л. Орланюк-Малицької, С. Янової [7], Т. Федорової [8], В. Стелі [9], Г. Чернової [10], Б. Алієва та Ю. Махдієвої [11] та ін. Більшість авторів розглядають кредитне страхування як один із напрямів розвитку страхування фінансових ризиків [2, с. 218–230; 5, с. 308; 10, с. 230; 6, с. 681]. Існує думка, що сутність кредитного страхування полягає у скороченні чи усуненні кредитного ризику страхувальника [10, с. 230; 11, с. 319]. При цьому під кредитним ризиком розуміється ризик фінансових втрат, обумовлений кредитною діяльністю страхувальника. Наголошується, що кредитне страхування здатне захистити кредитора від усіх ризиків, які пов'язані з неплатоспроможністю його боржника чи у випадку несплати боргу позичальником у зв'язку з іншими причинами.

Страховання кредитів С. Єрмасов і Н. Єрмасова розглядають як договір страхування, який гарантує повернення грошей кредитором у випадку некредитоспроможності дебітора [6, с. 682]. Слід зауважити, що страхування кредитів є не договором, а видом страхування. Далі автори зазначають, що "кредитне страхування визначається як засіб, спрямований на зменшення або усунення кредитного ризику компанії, яка надає кредит. Іншими словами, цей вид страхування здатний захистити фірму-кредитора від усіх ризиків, пов'язаних із неплатоспроможністю її позичальника чи у випадку несплати боргу позичальником за будь-якими іншими причинами" [6, с. 682].

Цілком слушно М. Клапків поділяє кредитне страхування на делькредерне, гарантійне страхування та страхування кредитів довіри [2, с. 209]. Т. Федорова [8, с. 657], Л. Орланюк-Малицька та С. Янова [7, с. 592–593] виокремлюють два види страхування кредитних ризиків: страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту та страхування ризику непогашення кредиту. Т. Федорова розширює цей перелік, вводячи поняття іпотечного страхування як різновид кредитного страхування, до якого включає страхування професійної відповідальності розробників проектно-кошторисної документації при будівництві, страхування відповідальності оцінювачів майна, страху-

вання будівельно-монтажних робіт, страхування професійної відповідальності ріелторів, страхування цивільної відповідальності будівельників, страхування ризиків лізингових угод [8, с. 668–672]. Отже, існує відносна єдність науковців у розумінні сутності кредитного страхування, однак подальший пошук щодо ризиків, притаманних процесу кредитування, актуалізує необхідність розгляду поняття ринку кредитного страхування.

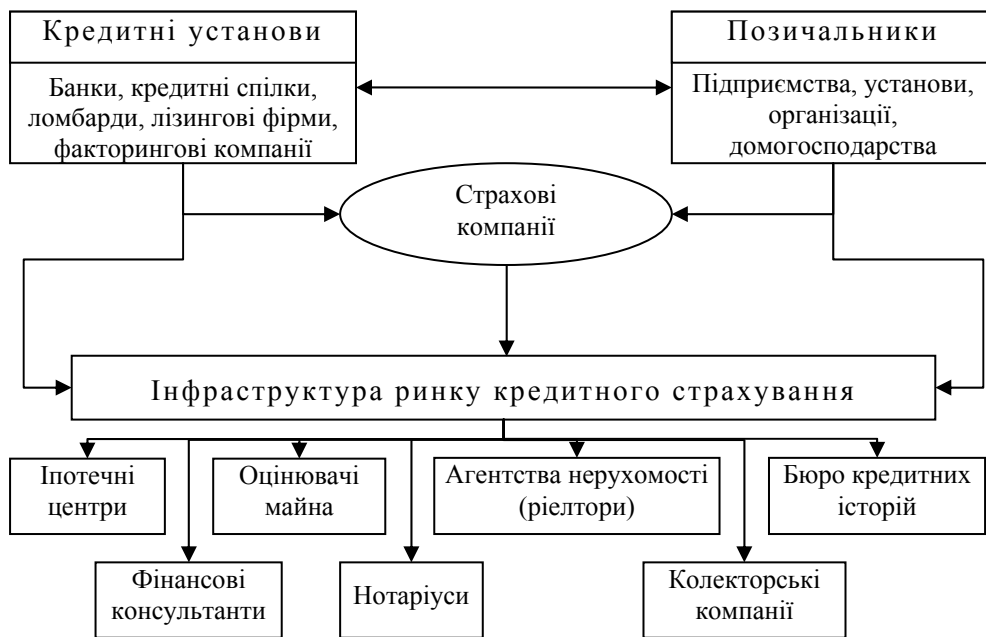
Під ринком кредитного страхування слід розуміти сукупність економічних відносин, що виникають при страхуванні ризиків кредитування. Його основною метою є захист ризиків кредиторів, забезпечуючи їм гарантію повернення кредитів в обумовлені строки у випадку неплатоспроможності позичальника або несплати боргу з інших причин [10, с. 230]. Товаром на цьому ринку є страховий захист кредитних продуктів, які реалізуються кредитними установами. При цьому страховий захист стосується таких кредитів: іпотечних, споживчих, експортних, товарних, інвестиційних, довіри тощо. Суб'єктами ринку кредитного страхування є страхові компанії, кредитні установи та позичальники. Однак розвиток ринку кредитного страхування неможливий без існування відповідної інфраструктури, дослідження сутності та призначення якої в Україні і є метою статті.

Інфраструктура ринку кредитного страхування (ІРКС) – це сукупність допоміжних інститутів, що забезпечують ефективне функціонування цього ринку. Завданнями ІРКС є сприяння реалізації кредитних і страхових продуктів, а також оцінці та мінімізації страхових ризиків, реалізація яких впливає на захист інтересів суб'єктів ринку кредитного страхування.

Суб'єктами ІРКС виступають бюро кредитних історій, колекторські фірми, іпотечні центри, фінансові консультанти, оцінювачі майна, нотаріуси, агентства нерухомості (ріелтори). Помилки чи збої у роботі допоміжних суб'єктів можуть суттєво вплинути на інтереси основних суб'єктів кредитування та завдати їм збитків. Таким чином, як основні, так і допоміжні суб'єкти ринку кредитного страхування знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку. Отже, діяльність суб'єктів ІРКС прямо чи опосередковано впливає на інтереси його суб'єктів (*рисунок*).

У розвинених країнах звичайною практикою є формування бюро кредитних історій (БКІ). Кредитна історія – це інформація про виконання фізичною особою зобов'язань за кредитними договорами. Ефективність БКІ підтверджена більше ніж столітньою практикою. Пробразом кредитного бюро стало створення у 30-х роках ХІХ ст. бази даних Льюїсом Теппенем з Манхеттену. Агентство Теппена пізніше стало відоме як R.G/Dun&Co (з 1933 р. – Dun&Bradstreet). Бюро кредитних історій – це юридична особа, виключною діяльністю якої є збирання, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію. В Україні зареєстровано п'ять БКІ: "Перше всеукраїнське

бюро кредитних історій", "Міжнародне бюро кредитних історій", "Українське бюро кредитних історій", "Бюро кредитних історій "РУССКИЙ СТАНДАРТ", "Бюро кредитних історій "ДАТА МАЙНІНГ ГРУП", їх діяльність регламентована Законом України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23 червня 2005 р. № 2704. На сьогодні в Україні створено понад 10 млн кредитних історій [12]. У західних країнах у БКІ зберігається інформація про 90 % громадян країни [12].

Структура ринку кредитного страхування

Інформація, що надається кредитними бюро, корисна як фінансовим установам (допомагає мінімізувати ризики), так і позичальникам (дозволяє швидко і на вигідніших умовах отримати кредит). Адже відсоткова ставка за кредитом враховує також витрати за ризик, за отримання та перевірку інформації, необхідної для надання кредиту. Зрозуміло, що послуги бюро кредитних історій корисні й для страхових компаній, особливо беручи до уваги перспективність розвитку кредитного ринку. Це надасть додаткову можливість виявлення шахраїв та мінімізує кредитні ризики, адже власні бази інформації страхових компаній більш обмежені порівняно з бюро кредитних історій. Серед фахівців існують думки щодо створення аналогічних бюро серед страховиків [13, с. 408], однак це недоречно, адже подібний інститут вже існує на фінансовому ринку України.

Кредитний бум, що спостерігався в Україні до середини 2008 р., та подальша криза, потягнули за собою зростання частки проблемних кредитів, що активізувало появу та розвиток колекторських компаній. Це традиційний етап після активного розвитку банківського кредиту-

вання. Основним завданням колекторських компаній є професійне стягнення проблемних заборгованостей. Колекторський бізнес зародився в 60-х роках минулого століття в США, де нині існує понад 8 тис. колекторських компаній, у країнах ЄС – понад 10 тис. (зокрема у Польщі – понад 700), у Росії – 250 [14]. В Україні цей вид бізнесу розвивається досить бурхливо. Якщо перша колекторська компанія "Credit Collection Group" виникла восени 2006 р., то на початок 2008 р. таких компаній було вже 15 [15], а на сьогодні – 50 [16]. За прогнозами фахівців, в Україні кількість колекторських компаній у перспективі має зрости до тисячі [15]. В Україні з колекторськими компаніями співпрацюють 60–70 банків. У загальному портфелі вітчизняних колекторів портфелі банківських кредитів фізичним особам становлять 80 %, страхових компаній – 6 %, телекомунікаційних компаній – 1%. За прогнозами колекторської компанії "Європейське агентство з повернення боргів" у 2012 р. портфелі банків становитимуть 68 %, страхових компаній – 13 % [17].

У розвинених країнах колекторські компанії 70 % послуг надають фінансовим установам, 10 % – телекомам, 10 % – комунальним службам, 10 % – іншим суб'єктам [18]. За даними колекторів, перше місце у рейтингу ризиковості посідають споживчі кредити, далі – автомобільні та іпотечні кредити [18]. У кредитному страхуванні страхові компанії найчастіше звертаються за допомогою до колекторських компаній щодо регресних вимог за відшкодуваннями, що були сплачені за договорами КАСКО та за договорами страхування кредитів від ризиків непогашення.

Розвиток колекторських компаній в Україні стримують: відсутність спільної роботи колекторів із розвитку технологій та стандартів якості; відсутність кодексу етики колекторів; складнощі взаємодії з державними органами; відсутність єдиного закону, який би регулював діяльність колекторських компаній.

Нині головною проблемою колекторських компаній в Україні є відсутність законодавства, яке б регламентувало їхню діяльність. Це навіть спричинило виникнення так званих "антиколекторів". Як свідчить європейська практика, становленню та розвитку цивілізованого ринку колекторських послуг сприяє тісна взаємодія всіх учасників фінансового сектору: банків, міністерств, бюро кредитних історій, а також профільних асоціацій. В Україні варто було б також здійснювати ліцензування колекторської діяльності та сертифікацію співробітників колекторських компаній.

Реалізації іпотечних страхових продуктів в Україні сприятиме розвиток іпотечних центрів, які створюються банками-лідерами ринку іпотечного кредитування. Головною метою діяльності іпотечних центрів є комплексне обслуговування клієнта, який бажає отримати позику на придбання нерухомості або здійснює інші операції з нерухомістю. Клієнт може отримати консультації та допомогу всіх необхідних спеціалістів щодо надання кредитів, нотаріального оформлення, пошу-

ку та підбору нерухомості, оцінювання нерухомості, страхування іпотечних ризиків. Особливість іпотечних центрів у тому, що вони призначені для обслуговування, як правило, лише фізичних осіб. При цьому кожна програма кредитування формується, зважаючи на особливості позичальника, що дозволяє отримати страховий захист від різноманітних іпотечних ризиків. Все це сприяє значному приросту іпотечних портфельів банків. Іпотечні продукти, які реалізуються через Київський Іпотечний центр, становлять близько 25 % іпотечного портфеля УкрСіббанку, що підтверджує правильність вибраної форми комунікації з клієнтами [19].

Однак є й недоліки, зокрема спеціалізація центрів на просуванні лише іпотечних продуктів не дає можливості клієнту отримувати інформацію щодо інших банківських продуктів. Як наслідок, у клієнта не формується лояльності до установи, через що більшість банків віддають перевагу універсальності відділень. Крім того, часто процес оформлення кредиту займає багато часу через значні черги.

Перевагою центрів іпотечного кредитування є спеціалізація виключно на наданні кредитів, наявності у відділенні представників агентства нерухомості, страхової компанії та приватного нотаріуса. Центр іпотечного кредитування упродовж тижня може надавати повний комплекс послуг із кредитування у середньому для 20–25 осіб.

Альтернативою іпотечним центрам певного банку можуть стати фінансові консультанти. Вони в межах одного офісу пропонують клієнту цілий перелік іпотечних програм різних банків та іпотечних страхових продуктів. Наприклад, фінансовий консультант "Фаворит" здійснює співробітництво з 12 провідними банками, що працюють у сфері іпотечних програм. Механізм обслуговування фінансовими консультантами також передбачає дистанційні форми роботи з клієнтами. Після надходження замовлення і попередньої розмови з клієнтом спеціаліст компанії виконує комплекс робіт з пошуку найкращої кредитної пропозиції банку. Також фінансові консультанти беруть на себе переговори з банком, допомагають зібрати необхідні документи, слідкують за законністю кредитної угоди, прискорюють процедуру прийняття кредитного рішення, а також сприяють прийняттю позитивного рішення кредитної комісії.

Беручи до уваги високі ціни на нерухомість, актуальними для вітчизняного ринку кредитного страхування залишаються проблеми житлового іпотечного кредитування. Це значною мірою визначає важливість діяльності ріелторів як суб'єкта ІРКС. Негативно впливає не лише на ринок нерухомості, а й на кредитне страхування в Україні, відсутність закону про ріелторську діяльність, хоча в країні функціонують Асоціація спеціалістів з питань нерухомості та Ріелторська палата України. До речі, остання світова економічна криза розпочалася саме на ринку нерухомості. У розвинених країнах приділяється значна

увага регулюванню цього сегмента ІРКС. Наприклад, у США, де нерухомість становить 50 % національного багатства країни, значимість ріелторів підкреслюється обов'язковими зустрічами президента країни та президента Національної асоціації ріелторів двічі на рік [20]. Таким чином, призначення закону щодо діяльності ріелторів в Україні полягатиме у зведенні до мінімуму випадків шахрайства на ринку нерухомості. Отже, впорядкування нормативно-правової бази регулювання ріелторської діяльності сприятиме зменшенню іпотечних ризиків і, як наслідок, зменшенню страхових виплат.

Значне місце серед кредитних продуктів належить кредитам під заставу як рухомого так і нерухомого майна. Це зумовлює необхідність контролю і нагляду за правильністю оцінки вартості предмету застави, отже збільшується увага до оцінювачів майна, діяльність яких прямо впливає на розмір страхових відшкодувань, що здійснюються страховими компаніями кредитним установам.

Під неналежним виконанням оцінщиком своїх обов'язків розуміється невідповідність виконаної роботи з оцінки майна стандартам оцінки, умовам договору на проведення оцінки чи недотримання вимог до змісту звіту про оцінку об'єкта (у тому числі ненавмисна недбалість, помилки, які призвели до викривлень результатів оцінки, до помилок у вимірах і розрахунках, до втрати та пошкодження документів і матеріалів під час виконання робіт, неправильно вибраний стандарт оцінки вартості об'єкта оцінки). Претензії до оцінювача можуть бути висунуті як клієнтами, які вступали з ним у договірні відносини, так і третіми особами, які мають право пред'явити претензії у зв'язку з завданими збитками. В Україні діяльність оцінювачів регулюється Законом "Про оцінку майнових прав та професійно-оціночну діяльність в Україні" від 8 вересня 2001 р. Однак проблематичним питанням на сьогодні залишається неоднозначність щодо нагляду та контролю за оціночною діяльністю.

Таким чином, інфраструктура ринку кредитного страхування виконує на ринку кредитного страхування допоміжні функції двоякого спрямування. З одного боку, вона певною мірою мінімізує ризики основних його суб'єктів: кредиторів, позичальників і страхових компаній. З іншого боку, розвиток окремих суб'єктів ІРКС сприяє реалізації як кредитних, так і супутніх страхових продуктів. Це позитивно впливає на забезпечення ефективного функціонування як кредитного ринку, так і ринку кредитного страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Савлук М. І.* Гроші та кредит : підручник / за ред. М. І. Савлука. — К. : КНЕУ, 2002. — 578 с.
2. *Клапків М. С.* Страхування фінансових ризиків : монографія / М. С. Клапків. — Тернопіль : Екон. думка : Карт-бланш, 2002. — 570 с.

3. *Страховання* : підручник / кер. авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. — К. : КНЕУ, 2002. — 599 с.
4. *Вовчак О. Д.* Страховання : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. — Львів, 2006. — 480 с.
5. *Страховання* : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання, 2008. — 1019 с.
6. *Ермасов С. Е.* Страхование : учебник / С. Е. Ермасов, Н. Б. Ермасова. — М. : Юрайт : Высшее образование, 2010. — 703 с.
7. *Страхование* : учебник / под. ред. Л. А. Орланюк-Малицкой, С. Ю. Янковой. — М. : Юрайт : Высшее образование, 2010. — 828 с.
8. *Страхование* : учебник / под. ред. Т. А. Фёдоровой. — М. : Магистр, 2008. — 1006 с.
9. *Стеля В. В.* Кредитное страхование: современная стратегия банковского кредитного риск-менеджмента / В. В. Стеля // *Банковские услуги*. — 2006. — № 2. — С. 10–16.
10. *Страхование* : экономика, организация, управление : учебник : т. 2 / под. ред. Г. В. Черновой. — М. : Экономика, 2010. — 671 с.
11. *Алиев Б. Х.* Страхование : учебник / Б. Х. Алиев, Ю. М. Махдиева. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. — 415 с.
12. *Десять мільйонів осіб в Україні отримали кредит протягом останніх двох років.* — Режим доступу : <http://www.zik.com.ua/ua/news/2009/01/15/165453>.
13. *Загребной В. Н.* Наше дело обречено на успех. Летопись страхового бизнеса / В. Н. Загребной. — К. : Украинское агентство финансового развития, 2010. — 480 с.
14. *Апетити мисливців за боргами зростають.* — Режим доступу : <http://www.kontrakt.ua/ua/readarticles/n116.html>.
15. *Волховський І.* Завдання колекторської компанії – налагодити такі взаємини з банком, щоб ставши клієнтом, він залишився ним назавжди / І. Волховський // *Дзеркало тижня*. — № 8 (867) [1–7 берез. 2008]. — Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2675/62189>.
16. *Політичний оглядач.* — Режим доступу : <http://www.politic.com.ua/ukraine/economics/892>.
17. *Фоміна К.* Перспективи розвитку колекторського бізнесу / К. Фоміна. — Режим доступу : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=611>.
18. *Хочете жити спокійно – платіть вчасно.* — Режим доступу : <http://www.mobus.com/114290>.
19. *Іпотека: один офіс, один продукт.* — Режим доступу : <http://www.prostobank.ua>.
20. *Почему закон о риелторской деятельности трижды не приняли?* — Режим доступу : <http://www.unia.com.ua/ukr/?nid=mnews|5975>.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2011.

Волосович С. Развитие инфраструктуры рынка кредитного страхования в Украине. Приведено определение понятий "рынок кредитного страхования" и "инфраструктура рынка кредитного страхования". Проанализированы сущность и назначение субъектов рынка кредитного страхования в Украине.

Volosovich S. Development of infrastructure of market of credit insurance in Ukraine. The concept of market of credit insurance and his infrastructure is certain. Essence and setting of subjects of infrastructure of market of credit insurance are analysed in Ukraine.